

belangrijker zijn om aan het gestelde doel te beantwoorden. Die digitale bronnen lopen nog meer het risico van vernietiging dan papieren bronnen.

De slotsom van dit overzicht is dat beide boeken elkaar goed aanvullen en samen een veelbelovend nieuw perspectief openen voor het onderzoek naar (immigranten)brieven door zinvolle onderzoeksvragen te stellen en (deels) te beantwoorden. Onderzoek naar internationale vergelijkingen, de interactie tussen publiek en particulier gebruik van brieven, de culturele waarde van de brief en de periodisering van de functieverhuizing in correspondentie kan nu met vrucht ondernomen worden.

Hans Krabbendam

Roosevelt Study Center, Middelburg

Cor Trompetter, *Leven aan de rand van de Republiek. Stad en gericht Almelo 1580-1700* (Amsterdam: Bert Bakker, 2006) 471 p. ISBN 9035128389

Cultuurgeschiedenissen waarin het leven op het platteland in de vroegmoderne tijd wordt beschreven, zijn in Nederland dun gezaaid. De inmiddels klassiek geworden studie van A.Th. van Deursen over het Hollandse dorp Graft uit 1994, heeft maar weinig navolging gekregen. Voor Oost-Nederland is daar echter verandering in gekomen met het verschijnen van het boek van historicus Cor Trompetter, getiteld: *Leven aan de rand van de Republiek*. In deze studie, verschenen in het kader van het nwo-project 'Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de zeventiende eeuw', beschrijft Trompetter het dagelijks leven in het stadje Almelo en het omliggende platteland in de periode 1580-1700.

Almelo kende in de zeventiende eeuw een turbulente geschiedenis. De historie van deze plaats, waarin rond het jaar 1600 ruim 860 mensen woonden, kan niet los worden gezien van de Tachtigjarige Oorlog. Twente viel afwisselend onder Spaans en Staats gezag. Daardoor hadden de inwoners van Almelo niet alleen zwaar te lijden van plunderingen, brandstichtingen en afpersingen; het was tevens bepalend voor de godsdienstige verhoudingen in het gebied. De hervorming slaagde slechts gedeeltelijk waardoor er, naast de gereformeerden, een groot aantal katholieken te vinden was. Daarnaast wist zich nog een kleine groep doopsgezinden een plaats in de Almelse samenleving te verwerven. De bevolking van Almelo was voornamelijk werkzaam op het platteland of vond zijn bestaansmiddelen in de hout- en graanhandel. Door de gunstige ligging aan het water wist de plaats zich te ontwikkelen tot het economisch centrum van Noord-Twente, waar na 1675 vooral de linnennijverheid steeds belangrijker werd.

Bestuurlijk gezien nam Almelo in het gewest Overijssel een bijzondere plaats in. De stad lag midden in een zogenaamd gericht, eveneens Almelo geheten. Samen met het schoutambt Vriezeveen vormden stad en gericht een heerlijkheid, waarvan er in Overijssel slechts drie te vinden waren. Het grootste gedeelte van de zeventiende eeuw stond de heerlijkheid Almelo onder het gezag van een heer uit de familie Van Rechteren. De bemoeienis van de verschillende heren met de kerk en de samenleving was groot. Zij hechtten zeer sterk aan hun heerlijke rechten en kwamen daardoor steeds vaker in conflict met een groot deel van de bevolking. Het bleek een ongelijke strijd. De Staten van Overijssel kozen op cruciale momenten partij voor de heer van Almelo waardoor de zelfbewuste burgers uiteindelijk het gevecht om de politieke zeggenschap in hun stad verloren.

Trompetter, die eerder promoveerde op een dissertatie over textielondernemers in Twente in de zeventiende en achttiende eeuw, heeft voor zijn boek een indrukwekkende hoeveelheid archiefstukken doorgenomen. Veel van het materiaal bestond uit moeilijke fiscale bronnen, die hij heeft verwerkt in tabellen en grafieken. Daarbij beperkt hij zich niet alleen tot de cijfertjes maar verbindt deze nadrukkelijk met de politieke gebeurtenissen. Het resultaat is een boek met veel nieuwe gegevens waarin, in tegenstelling tot sommige andere plattelandsstudies, geen romantisch beeld wordt geschetst van de vroegmoderne samenleving. Trompetter laat duidelijk zien dat het dagelijks leven werd getekend door oorlog, ziekten en criminaliteit.

Dit neemt echter niet weg dat deze studie verschillende vragen onbeantwoord laat. De auteur heeft ervoor gekozen een boek te schrijven waarin het bronnenmateriaal centraal staat. Helaas krijgt het boek daardoor regelmatig een sterk evenementieel karakter. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer het gaat om de chronologisch beschreven conflicten tussen de burgerij en de heren van Almelo, waaraan maar liefst drie hoofdstukken worden gewijd. Iets vergelijkbaars zien we gebeuren bij de beschrijving van uitgaven door het gasthuis en de diaconie aan rondtrekkende armen, vluchtelingen, soldaten en studenten (p. 179 en 187). Trompetter beperkt zich tot een opsomming van feiten, zonder daaraan een conclusie te verbinden. In het dorp Graft, zo constateerde Van Deursen, werd de mate van solidariteit bepaald door de geografische afstand. De inwoners uit het dorp hadden in de regel meer over voor de eigen dorpsgenoten dan voor armen en behoeftigen elders in het land. Buiten de grenzen van de Republiek had men enkel nog aandacht voor geloofsgenoten. Het zou interessant zijn te weten of deze conclusie ook opgaat voor een samenleving aan de rand van de Republiek. Waar lag eigenlijk de grens voor de inwoners van Almelo? Waren zij bijvoorbeeld meer begaan met hun Duitse geloofsgenoten, die veel dichterbij woonden dan hun Hollandse broeders en zusters?

Een tweede belangrijk bezwaar bij deze studie betreft de selectie van de gepresenteerde feiten. Volgens de auteur heeft hij in dit boek 'een cultuur in brede zin, het geheel aan menselijke activiteiten' willen beschrijven. Desondanks komt de lezer over sommige onderwerpen heel veel en over andere helemaal niets te weten. Zo zijn er in het boek drie hoofdstukken opgenomen over belastingen en belastingplichtigen. Maar de inwoners van Almelo hebben vast en zeker hun geld niet alleen gebruikt om belasting te betalen. Kocht men wel eens een boek of een pamflet? Werd er gelezen? Hoe was het gesteld met de schrijfvaardigheid? Over deze kant van de cultuur horen we niets.

Dit boek had aanmerkelijk aan waarde gewonnen, wanneer Trompetter veel nadrukkelijker gebruik had gemaakt van de bestaande literatuur. Zijn – overigens prachtige – bronnen hadden daardoor meer algemene geldigheid gekregen. Bovendien was waarschijnlijk duidelijker geworden wat nu precies het eigen karakter was van de Oost-Nederlandse plattelandssamenleving, zeker wanneer vaker was vergeleken met de situatie op het Hollandse of Brabantse platteland. Dit alles neemt niet weg dat de historicus die deze vergelijking wil maken met *Leven aan de rand van de Republiek* een studie in handen heeft die daarvoor enorm veel aanknopingspunten biedt.

Arjan Nobel
Universiteit Leiden